

Γιώργος Πουλημένος, Αχιλλέας Χατζηκωνσταντίνου,

Η Προκυμαία της Σμύρνης

Ανικνεύοντας ένα σύμβολο προόδου και μεγαλείου

Τόμος Α' Οικιστικό και κοσμικό τμήμα Τόμος Β' Εμπορικό και διοικητικό τμήμα
(εκδόσεις Καπόν, Αθήνα 2018)

Το δίτομο έργο κυκλοφορεί την Τετάρτη 14 Νοεμβρίου

Τόμος Α' 396 σελίδες

Τόμος Β' 356 σελίδες με συνεχή σελιδαρίθμηση
(εδώ περιλαμβάνονται και: Πηγές-Βιβλιογραφία,
Πηγές φωτογραφιών, Γενικό Ευρετήριο)

Εικόνες (χάρτες, φωτ κλπ) 618 και
πρωτότυπα σχέδια 104

Διαστάσεις: 24,5 X 29,6 (οι τόμοι διατίθενται σε κουτί)

ISBN: 978-618-5209-36-0

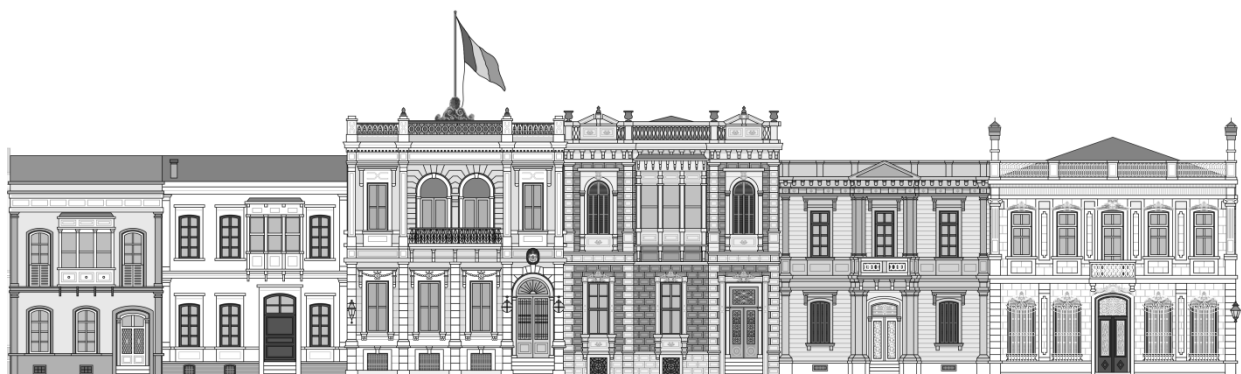
Κόστος 95,40

Παραγγελίες ηλεκτρονικά 85,86 χωρίς το κόστος
αποστολής (στο karoneditions.gr)

δείτε και το Facebook του εκδοτικού οίκου.

Η παρουσίαση θα γίνει στις 3 Δεκεμβρίου

Οπισθόφυλλο Α' τόμου

Στο δίτομο αυτό έργο, το «Και», η μήκους τριών και πλέον χιλιομέτρων Προκουμαία της Σμύρνης, παρουσιάζεται ως ένα ενιαίο αρχιτεκτονικό, τοπογραφικό και ιστορικό σύνολο, χωρισμένο ωστόσο σε μεγάλες ενότητες που διαφέρουν αρκετά μεταξύ τους.

Λίγα μόλις χρόνια μετά την ολοκλήρωση των έργων της προκουμαίας, το βόρειο τμήμα της είχε καταληφθεί από μία ατέλειωτη σειρά σχεδόν πανομοιότυπων μεταξύ τους οικοδομών, που αποτέλεσαν τις κατοικίες μεσοαστικών και μεγαλοαστικών οικογενειών της Σμύρνης αλλά και, ορισμένες, τις έδρες των τοπικών προξενείων. Η παράλληλη δε ύπαρξη και ελάχιστων χώρων αναψυχής ή καφενείων, αποτελούσε την εξαίρεση που επιβεβαίωνε τον κανόνα. Μέσα από την αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων πηγών κατέστη δυνατό, εκτός από την ψηφιακή αποτύπωσή τους, να εντοπιστούν τα ονόματα και να ανιχνευτεί η ιστορία πολλών απ' τους ενοίκους τους, τα γενεαλογικά δέντρα των οποίων είχαν ρίζες ακόμη και αιώνων.

Το αστικό αυτό τοπίο, έργο σπουδαίων Ελλήνων αρχιτεκτόνων, όπως ο Βαφειάδης, ο Πετροκόκκινος και ο Ραμπαόνης, απέπνεε τάξη και αρμονία με έναν τρόπο ίσως ξένο για την Ανατολή, όμως τόσο οικείο στις Ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις, τα πρότυπα των οποίων επιχείρησαν να εφαρμόσουν. Η δε αναπόφευκτη προσαρμογή τους στις συνθήκες της Σμύρνης απέδωσε εντέλει έναν ιδιαίτερο τύπο κατοικίας: το σμυρναίικο σπίτι.

Από την καταστροφή του 1922 ήταν το οικιστικό τμήμα της προκουμαίας που κατάφερε σε μεγάλο βαθμό να σωθεί, αποτελώντας έτσι σημείο αναφοράς και τεκμήριο συνέχειας της πόλης, για να χαθεί όμως και αυτό οριστικά τη μεταπολεμική περίοδο της ξέφρενης ανοικοδόμησης.

Αμέσως νοτιότερα, η προκουμαία άλλαζε όψη, καθώς γινόταν πιο κοσμοπολίτικη και πιο εντυπωσιακή. Κινηματοθέατρα, λέσχες, καφεζυθοπωλεία και μεγάλα ξενοδοχεία αντανakλούσαν στις επιβλητικές προσόψεις των μεγάρων τους τη Σμύρνη της διασκέδασης, της επίδειξης του πλούτου και της χαράς της ζωής, όλες απαραίτητες πτυχές του βίου κυρίως των Ελλήνων, Αρμενίων και Λεβαντίνων αστών κατοίκων της. Είναι εκατοντάδες οι καρτ-ποστάλ και οι φωτογραφίες που τα αποτύπωσαν, οι οποίες, αφού τεκμηριώθηκαν, μας προσέφεραν τη δυνατότητα να αντιληφθούμε τις διαδοχικές φάσεις των αλλαγών που υπέστησαν τα κτήρια. Παράλληλα, αποτελούσαν και το θέατρο σημαντικών στιγμών της ιστορίας της πόλης, τόσο ευτυχισμένων όσο και τραγικών. Αποτυπωμένη ανεξίτηλα στη συλλογική μνήμη, η κοσμική προκουμαία ταυτίστηκε όσο κανένα άλλο τμήμα της με την ίδια τη Σμύρνη.

Οπισθόφυλλο Β' τόμου

Είναι πρακτικά αδύνατο να κατανοήσει κανείς πλήρως τη σημασία της Σμύρνης ως διαμετακομιστικού κέντρου και κόμβου του διεθνούς εμπορίου στην Ανατολική Μεσόγειο μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, εάν δεν μελετήσει τις υποδομές του λιμανιού της και όλα εκείνα τα κτήρια, τα οποία οικοδομήθηκαν για να υπηρετήσουν το ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που ένας τέτοιος ρόλος συνεπαγόταν.

Κατεξοχήν δείγμα προόδου, το λιμάνι της Σμύρνης αποτέλεσε κορυφαία έκφραση του εκσυγχρονισμού της, υπακούοντας τόσο στα άλματα της τεχνολογίας κατά τον 19ο αιώνα όσο και στην ολοένα αυξανόμενη δυναμική της πόλης. Αντίστοιχα, το παραλιακό μέτωπο προσαρμόστηκε γρήγορα στις ανάγκες των καιρών, φιλοξενώντας ένα σύνολο από γραφεία, τράπεζες, αποθήκες, ξενοδοχεία, πρακτορεία, καφενεία και κτήρια με άλλες συναφείς χρήσεις, που ερευνήθηκαν ενδελεχώς.

Με τη βοήθεια εμπορικών οδηγιών, εφημερίδων, ασφαλιστικών χαρτών και πλήθους φωτογραφιών, ανασυστάθηκε σχεδόν πλήρως η τοπογραφία και η ιστορία μεγάλου μέρους της επιχειρηματικής ζωής της Σμύρνης του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα και μέχρι το 1922. Λαμπρά και ευμεγέθη οικοδομήματα φανερώνουν τόσο την οικονομική ευρωστία των ιδιοκτητών τους όσο και την επιθυμία τους να αποτυπωθεί αυτή με ξεχωριστό τρόπο στο πανόραμα της πόλης. Πλάι τους, τα χαρακτηριστικά καφενεία με τις ανοιγμένες τέντες αποτελούσαν για τον κόσμο που έφτανε ή και δραστηριοποιούνταν εδώ χώρους συνάντησης, συναλλαγών και ανάπαυλας. Ταυτόχρονα δε, καθώς βρίσκονταν κυρίως στα χέρια των Ελλήνων της πόλης, έδιναν στο λιμάνι της πολυεθνικής Σμύρνης χρώμα παρόμοιο με εκείνο των νησιών του Αιγαίου και της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Έχοντας διαφορετικό σκοπό να επιτελέσουν, τα κτήρια των αρχών και των υπηρεσιών του κράτους, όπως το Επιμελητήριο, το Χρηματιστήριο, η Διαχείριση Δημοσίου Χρέους και το Τελωνείο, αλλά και το μνημειακό σύνολο της πλατείας Διοικητηρίου, οικοδομημένα την ίδια περίοδο με την προκυμαία ή λίγες δεκαετίες αργότερα, ήταν απολύτως ενταγμένα στο πλαίσιο που επέβαλλε κυρίως τον εκλεκτικισμό ως μέσο αρχιτεκτονικής έκφρασης.

Ελάχιστα είναι τα δείγματα οικοδομημάτων, τα οποία, μαζί με το ίδιο το λιμάνι, κατάφεραν να διατηρηθούν έως σήμερα ως νησίδες σε ένα ολότελα ξένο προς το παρελθόν τους τοπίο. Επιβεβλημένη λοιπόν καθώς είναι από την πραγματικότητα, η ανασύσταση της προκυμαίας του 1922, που για πρώτη φορά επιχειρείται, αποσκοπεί στην ανάδειξη και κατανόηση της οριστικά χαμένης «χρυσής εποχής» της Σμύρνης.

Εικόνα 338. Τυπική εικόνα της προκυμαίας στο τμήμα του λιμανιού, μετά την ολοκλήρωση της πρώτης μεγάλης φάσης ανοικοδόμησης. Οι ανοιγμένες στη σειρά τέντες και τα τραπεζάκια των καφενείων προσδίδουν ομοιομορφία σε ένα κατά τα άλλα «πολύχρωμο» αρχιτεκτονικά τοπίο (1888–90).

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Η αρχή της γνωριμίας και της μετέπειτα συνεργασίας των συγγραφέων υπήρξε η συμμετοχή στις εργασίες του Α΄ Συμποσίου της πάλαι ποτέ κραταιάς κοινότητας των Λεβαντίνων, που διεξήχθη στη Σμύρνη τον Νοέμβριο του 2010. Εκεί μας έφερε η μακροχρόνια ενασχόληση και η εποικοδομητική ανταλλαγή δεδομένων και απόψεων για θέματα που άπτονταν της προ του 1922 σμυρναϊκής τοπογραφίας και ιστορίας, τα οποία αποτέλεσαν τόσο τον κοινό μας τόπο, όσο και αντικείμενο προβληματισμού. Διαπίστωση και των δύο μας ήταν πως ο «τοίχος» στον οποίο προσέκρουε η οποιαδήποτε προσπάθεια να μελετήσει κανείς σε βάθος πτυχές της ιστορίας της Σμύρνης κατά την ύστερη οθωμανική περίοδο, μέχρι και το 1922, ήταν καταρχήν η απουσία μίας συνολικής όσο και λεπτομερούς αποτύπωσής της. Ενός καμβά δηλαδή, επάνω στον οποίο θα μπορούσε κατόπιν κανείς να εντάξει τις όποιες πληροφορίες και τα πορίσματα της έρευνάς του με τρόπο αξιόπιστο και συνεκτικό.

Έτσι, δύο χρόνια αργότερα, το 2012, ξεκινούσε η παρούσα έρευνα, αφού προηγουμένως μεσολάβησαν αρκετές αποσπασματικές, πλην πολύτιμες «δοκιμαστικές τομές» της χαμένης πλέον τοπογραφίας της Σμύρνης, τα αποτελέσματα των οποίων μας έκαναν να πιστέψουμε ότι θα μπορούσαμε ενδεχομένως να τη φέρουμε εις πέρας με επιτυχία. Το αντικείμενο που επιλέχθηκε αφορά στο σημαντικότερο κατ' εμάς κομμάτι της Σμύρνης, την προκυμαία, ή αλλιώς το «Και», τη στενή λωρίδα γης με το εντυπωσιακό μήκος των 3.350 μέτρων περίπου, που απλώνεται από τον Σιδηροδρομικό Σταθμό Αϊδινίου έως το Κονάκι (Διοικητήριο). Το Και, ένα από τα σπουδαιότερα τεχνικά έργα της εποχής του στην καθ' ημάς Ανατολή, όχι μόνο μεταμόρφωσε την όψη της πόλης, αυτή που πρωτοέβλεπε ο ταξιδιώτης από τη Δύση,

αλλά παράλληλα καθόρισε ως έναν βαθμό και την εξέλιξή της. Η επίδραση του Και ως καταλύτης των αλλαγών που συντελέστηκαν αποδείχτηκε τόσο ισχυρή, ώστε μέσα σε λιγότερο από μισό αιώνα να γίνει συνώνυμο του κοσμοπολιτισμού, της ευμάρειας και της προόδου των κατοίκων, και εντέλει ο καθρέφτης της ίδιας της Σμύρνης. Ανατρέχοντας στην πρόσφατη ιστορία της πόλης, μοιάζει να μην υπάρχει γεγονός που να μη σχετίζεται έμμεσα ή άμεσα με την πολυφωτογραφημένη προκυμαία της. Τα δύο σημαντικότερα ορόσημα, αν και τόσο αντίθετα σε συναισθηματική φόρτιση μεταξύ τους, ήταν αναμφισβήτητη η απόβαση του Ελληνικού στρατού τον Μάιο του 1919, και η αποχώρησή του τον Σεπτέμβριο του 1922, που την ακολούθησε η ανακατάληψη της Σμύρνης από τις κεμαλικές δυνάμεις και η δραματική Έξοδος του ντόπιου χριστιανικού στοιχείου. Το πανηγυρικό κλίμα στην πρώτη περίπτωση και ο χαμός ανυπολόγιστου αριθμού αμάχων, καθώς και ο επακόλουθος εμπρησμός της πόλης που έκλεισε οριστικά έναν κύκλο της ιστορίας της στη δεύτερη, ενέγραψαν ανεξίτηλα το Και στη συλλογική μνήμη Ελλήνων και Τούρκων ως σύμβολο της μοίρας της ίδιας της Σμύρνης.

Πώς όμως θα ήταν δυνατόν να ψηλαφήσει κανείς την προκυμαία, όταν 96 χρόνια έπειτα από την καταστροφική πυρκαγιά του 1922 και την εκ των υστέρων αλματώδη αστικοποίηση της τουρκικής Ιζμίρ, τα ίχνη του παρελθόντος έχουν σχεδόν πλήρως εξαφανιστεί; Η προσπάθειά μας να ανασυστήσουμε ουσιαστικά μια πόλη, που σύμφωνα με τον Σμυρνιό ποιητή Γ. Σεφέρη «έχει χάσει τον ίσκιό της», φάνταζε ακόμα πιο ουτοπική, καθώς η γενιά των προσφύγων που κάποτε περπάτησε στην προκυμαία της Σμύρνης έχει ήδη φύγει, στερώντας μας έτσι από τις πολύτιμες μνήμες της. Επιπλέον, όπως πολύ σύντομα διαπιστώσαμε, είναι τέτοια η επαλληλία των «στρωμάτων» του Και —σε κάποιες περιπτώσεις οι οικοδομικές ή επιχειρηματικές φάσεις των κτισμάτων διαδέχονταν η μία την άλλη ακόμα και ανά πενταετία—, ώστε η ανίχνευσή τους μέσω των πηγών έπρεπε να αντιμετωπιστεί με μέθοδο που θύμιζε εν πολλοίς αρχαιολογική ανασκαφή.

Ωστόσο, η απουσία του βιωμένου χώρου αντισταθμίστηκε από την εντυπωσιακή πληθώρα περισσότερο ή λιγότερο γνωστών πηγών και τεκμηρίων (βιβλία, χάρτες, εμπορικοί οδηγοί, εφημερίδες, καρτ-ποστάλ, πανοράματα, μαρτυρίες κ.ο.κ.), που μάλιστα, για μία πόλη όπως η Σμύρνη, απαντώνται σε πολλές γλώσσες. Αυτό μας επέβαλε εξ αρχής τόσο την κριτική τους θεώρηση προς αποφυγή/ανακύκλωση λαθών, όσο και τη συνδυαστική χρήση του υλικού, προκειμένου να αξιοποιηθεί πλήρως και να υπηρετήσει τους ερευνητικούς στόχους που τέθηκαν, και οι οποίοι ήταν οι εξής:

1. Σχεδιαστική υπό κλίμακα αποτύπωση των προσόψεων όλων των κτηρίων που βρίσκονταν επί της Προκυμαίας της Σμύρνης, ανάμεσα στην Πούντα και τους Αυτοκρατορικούς Στρατώνες, με σκοπό την απόδοση των κυριότερων μορφολογικών χαρακτηριστικών και της αρχιτεκτονικής τους. Για τον λόγο αυτό αναπτύχθηκε, κατόπιν πολλών δοκιμών, μία μέθοδος κατηγοριοποίησης των εκατοντάδων φωτογραφιών εποχής, οι οποίες ταυτοποιήθηκαν ως προς το θέμα τους, χρονολογήθηκαν και μπήκαν στη σωστή σειρά, ενώ έγινε προσπάθεια έτσι ώστε στην παρούσα έκδοση να συμπεριληφθούν οι περισσότερες εξ αυτών. Επιπλέον, επιδίωξή μας ήταν να αξιοποιηθεί κάθε είδους πληροφορία την οποία παρείχαν, προκειμένου να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα: από μία επιγραφή, όσο δυσανάγνωστη και αν ήταν, μέχρι τυχόν αντικείμενα, ή ακόμα και τα ίδια τα πρόσωπα που απεικονίζονταν. Σταδιακά λοιπόν, εκπαιδευτήκαμε ώστε να διαβάζουμε ακόμα και τις πιο μικρές, σχεδόν αδιόρατες, λεπτομέρειές τους, καθώς εκεί κρύβονταν «θησαυροί», μία εμπειρία και άσκηση πρωτόγνωρη για μας. Στη συνέχεια, μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας, αυτό το υλικό έπρεπε όχι μόνο να ενοποιηθεί, αλλά και να υποστεί γεωμετρική διόρθωση (orthogonal image rectification), έτσι ώστε, σε συνδυασμό με τη χρήση χαρτών αναφοράς, το αποτέλεσμα της ανασύστασης του θαλασσιού μετώπου να προσεγγίζει την τότε πραγματικότητα με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια. Το ακραίο τμήμα της προκυμαίας, που εκτεινόταν από την Πούντα μέχρι τον Σιδηροδρομικό Σταθμό Αϊδινίου, εξαιρέθηκε από την παρούσα φάση της εργασίας. Ο λόγος είναι ότι πρακτικά μόνο ένα μέρος του ήταν παραθαλάσσιο (το υπόλοιπο έκλεινε στρεφόμενο προς το εσωτερικό της πόλης), και επιπλέον, εκεί υπήρχαν μόνο αποθήκες και εργοστάσια, τα οποία, στραμμένα καθώς ήταν προς βορρά, παρέμειναν «αθέατα» στα φωτογραφικά πανοράματα της πόλης, και έτσι η μορφή τους μας είναι ελάχιστα ή καθόλου γνωστή.

2. Διαίρεση της προκυμαίας σε τρεις μεγάλες ενότητες, ανάλογα με την επικρατούσα χρήση των κτηρίων και τον χαρακτήρα της καθεμιάς: Οικιστική, κοσμική και εμπορική-διοικητική. Συστηματική ταξινόμηση των κτισμάτων της κάθε ενότητας ανά οικοδομικό τετράγωνο, με συγκέντρωση πλήθους τεκμηρίων

ων, εν είδει ταυτότητας, για το καθένα από αυτά, όπως: φωτογραφικές απεικονίσεις, κατασκευαστικές φάσεις, χρήσεις (κατοικία, ξενοδοχείο, έδρα επιχείρησης, δημόσιο κτήριο κ.ο.κ.), κ.ά. Εξίσου, αν όχι περισσότερο ενδιαφέροντα είναι τα στοιχεία για τον ιδιοκτήτη ή επιχειρηματία, τον αρχιτέκτονα, ή άλλα γνωστά και άγνωστα γεγονότα που σχετίζονται με κάθε κτήριο, καθώς μας επέτρεψαν να διαβούμε εικονικά την πόρτα του, ζωντανεύοντας την ιστορία του. Η αναζήτηση των πληροφοριών αυτών μας οδήγησε σε βιβλιοθήκες και αρχεία ιδιωτών, φορέων και ιδρυμάτων, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Ακόμα και για πρόσωπα θεωρητικά γνωστά, χρειάστηκε να ψάξουμε στα πιο απίθανα πολλές φορές μέρη, προκειμένου να μάθουμε περισσότερα για τη ζωή τους, έχοντας ως αφετηρία μόνο ένα όνομα. Επιπλέον, οι αμέτρητες ώρες αποδελτίωσης εφημερίδων όπως η *Αμάθεια*, όσο κοπιαστικές κι αν ήταν, μόνο με ταξίδι με τη μηχανή του χρόνου μπορούν να συγκριθούν, καθώς οι ειδήσεις και οι καταχωρήσεις τους αποτυπώνουν με τον πιο άμεσο τρόπο την καθημερινότητα εκείνης της εποχής.

Στα 47 χρόνια που πέρασαν από την κατασκευή της μέχρι το 1922, η προκουμαία άλλαξε πολλές φορές, περνώντας μέσα από διαδοχικές φάσεις ανοικοδόμησης. Οι διαφορετικές χρονικά αποτυπώσεις της καταδεικνύουν ακριβώς τη ζωντάνια και την ικανότητα της Σμύρνης να εξελίσσεται, αφουγκραζόμενη τον παλμό της Δύσης. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η έρευνα δεν περιορίστηκε μόνο στην προ του 1922 περίοδο, μια και αρκετά από τα κτήρια της προκουμαίας που διασώθηκαν, έστω λαβωμένα, έζησαν στη συνέχεια και άλλες «ζωές», χωρίς τη διερεύνηση των οποίων δεν θα γνωρίζαμε και πολλά για αυτά. Σε κάθε τμήμα της προκουμαίας η έρευνα αντιμετώπισε ξεχωριστές προκλήσεις, οι οποίες σχετιζόνταν άλλοτε με την έλλειψη και άλλοτε με την πληθώρα φαινομενικά αντικρουόμενων τεκμηρίων. Η αποκατάσταση της εικόνας της στον χώρο και τον χρόνο ήταν μία επίπονη διαδικασία, με τον πήχη των προσδοκιών μας να βρίσκεται στην αρχή τουλάχιστον χαμηλά. Υπήρξε όμως παράλληλα και εκείνη που μας χάρισε τις μεγαλύτερες συγκινήσεις, καθώς κομμάτια του «παζλ» της προκουμαίας, που έδειχναν οριστικά χαμένα, ξεπηδούσαν με τον πιο απροσδόκητο τρόπο, προσθέτοντας πολύτιμα νέα στοιχεία ή επιβεβαιώνοντας τις αρχικές υποθέσεις μας.

3. Μελέτη αυτού καθ' αυτού του τεχνικού έργου κατασκευής της Προκουμαίας και των συναφών λιμενικών υποδομών, μέσα από πηγές και τεκμήρια εκείνης της περιόδου, καθώς επίσης των αλλαγών που επέφερε στην τοπογραφία, τη λειτουργία και εντέλει στον χαρακτήρα της πόλης. Άλλωστε η Σμύρνη, όπως ο Πειραιάς, η Μασσαλία, η Γένοβα, η Τεργέστη, η Οδησσός, η Βηρυτός, η Αλεξάνδρεια, και οι υπόλοιπες μεγάλες πόλεις της Μεσογείου, που η πρόοδος της ναυπηγικής τούς επέβαλε να εκσυγχρονιστούν, ταυτίζεται κυρίως με το λιμάνι της.

4. Με βάση τα παραπάνω, την καλύτερη κατανόηση του ιστορικού πλαισίου, των συνθηκών της υπό εξέταση περιόδου και των αλλαγών που επήλθαν σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, με έμφαση στη διεξαγωγή του θαλάσσιου εμπορίου και στις οικονομικές δραστηριότητες των Δυτικών Δυνάμεων μέσω των υπηκόων τους, αλλά και των μελών των τοπικών κοινοτήτων. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συνετέλεσαν αποφασιστικά στην τεκμηρίωση του κομβικού και ηγετικού ρόλου της Σμύρνης ως πόλης-λιμανιού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πέρα από λάθη, ηθελημένα ή αθέλητα, και στερεότυπα δεκαετιών, τα οποία από την καταστροφή του 1922 μέχρι και σήμερα εντυπώθηκαν στη συλλογική μνήμη αλλοιώνοντας το περιεχόμενό του.

Ένα σημαντικό όσο και αναπάντεχο εύρημα της μελέτης της προκουμαίας ήταν αυτό που είχε να κάνει με την ίδια την ανάμνηση της χρυσής εποχής της Σμύρνης, ή αλλιώς του «χαμένου παραδείσου», όπως συχνά παρουσιάζεται στα κείμενα των προσφύγων – Σμυρναιογράφων, που γράφτηκαν αρκετές δεκαετίες μετά το 1922. Σε πολλές περιπτώσεις λοιπόν, παρατηρούμε πως οι συγγραφείς, αναπολώντας τη ζωή στην πόλη, αφήνουν να εννοηθεί ότι τα ονόματα επιχειρήσεων, π.χ. ξενοδοχείων και καφενείων, πρόσωπα ή και γεγονότα που αναφέρουν είναι τα πλέον πρόσφατα, δηλαδή της περιόδου 1919–22, ενώ στην πραγματικότητα ανήκουν σε προηγούμενα χρόνια. Αποκαθιστώντας, συχνά με κόπο, τη σωστή σειρά των πραγμάτων, διαπιστώσαμε ότι ο οικείος χρόνος της εξιστόρησής τους συμπίπτει συνήθως με το τέλος της περίφημης «Belle Époque» (1871–1914), της ειρηνικής αυτής περιόδου της ευρωπαϊκής ιστορίας κατά την οποία επικράτησε πνεύμα αισιοδοξίας και προόδου, χαρακτηριστικά που ταίριαζαν απολύτως και στη Σμύρνη. Η επιλεκτική μνήμη και λήθη τους αξίζει ιδιαίτερης μελέτης, ιδίως υπό το πρίσμα της μετέπειτα συλλογικής προσπάθειας επούλωσης του ατομικού και εθνικού «τραύματος» που προκάλεσε το κομβικό για την ελληνική ιστορία γεγονός της Μικρασιατικής Καταστροφής του 1922,

μέσα από τη διαμόρφωση μίας «επίσημης», κοινά αποδεκτής αφήγησης του παρελθόντος. Τείνουμε ωστόσο να πιστέψουμε ότι το φαινόμενο έχει παλαιότερες ρίζες, και ότι αποτελεί έναν μηχανισμό ενστικτώδους αντίδρασης στα ζοφερά χρόνια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (εκτοπισμοί, οικονομική δυσπραγία, αποκλεισμός, διακρίσεις, πογκρόμ, υποχρεωτική στρατολόγηση χριστιανών κ.ά.), τα οποία, αν και σχετικά ήπια στη Σμύρνη, εντούτοις ανέκοψαν βίαια τον ρυθμό της ζωής των κατοίκων της, αναγκάζοντας πολλούς να την εγκαταλείψουν. Έτσι, μολονότι κατά την τριετή παρουσία της Ελλάδας στη Μικρά Ασία η κατάσταση έμοιαζε να αναστρέφεται, ουσιαστικά η Σμύρνη δεν συνήλθε ποτέ πλήρως. Από την πλευρά μας, ως ελάχιστο φόρο τιμής στους Μικρασιάτες πρόσφυγες και στον αγώνα τους να απλώσουν ρίζες στη νέα γη, κρατώντας παράλληλα ζωντανή τη μνήμη των τόπων καταγωγής τους, αποφασίσαμε να συνεχίσουμε την «παράδοση». Έτσι, μολονότι στο παρόν έργο παρατίθενται τα πλήρη στοιχεία ταυτότητας του κάθε κτίσματος, ορισμένα από τα γνωστότερα κτήρια της προκουμαίας (καφενεία, ξενοδοχεία κ.ά.) είναι καταχωρισμένα και αποτυπωμένα όχι με την επωνυμία που είχαν το 1922, όπως είναι ο γενικός κανόνας, αλλά με εκείνη που έγιναν ευρύτερα γνωστά πριν το τέλος τους, και με την οποία απαντώνται στις μετέπειτα πηγές και μαρτυρίες.

Τα πορίσματα της έρευνας επιχειρήθηκε να συνοψισθούν με τρόπο απλό και εύληπτο για τον αναγνώστη, τόσο στο γενικό όσο και στα επιμέρους ανά ενότητα εισαγωγικά κείμενα, βοηθώντας τον παράλληλα να οδηγηθεί και στα δικά του συμπεράσματα. Στη συνέχεια ακολουθεί η παρουσίαση των κτηρίων της προκουμαίας μέσα από τις σελίδες του βιβλίου, η οποία, πέρα από την ανάδειξη της αρχιτεκτονική τους, μας έδωσε την αφορμή να αφηγηθούμε με λεπτομέρειες κεφάλαια από τη δημόσια και ιδιωτική ζωή της πόλης. Συγκεκριμένα, ανιχνεύσαμε τον βίο μεγαλοαστών, αξιωματούχων, διπλωματών, επιχειρηματιών, καλλιτεχνών και εμπόρων της Σμύρνης, Ελλήνων και άλλων, οι οποίοι ταύτισαν αντίστοιχα την εδώ παρουσία τους με τα προξενεία, τις ναυτιλιακές και ασφαλιστικές εταιρείες, τις λιμενικές υπηρεσίες ή τις αποθήκες εμπορευμάτων, αλλά και με θέατρα, ξενοδοχεία, café ή πολυτελείς κατοικίες. Επιπλέον, όλοι οι παραπάνω συνέβαλαν στη δημιουργία της ταυτότητας του «Σμυρνιού», ενώ αποτέλεσαν παράλληλα και τον συνδετικό κρίκο που ένωσε νοερά το «Και» τόσο με την υπόλοιπη Σμύρνη, όσο και με την ευρύτερη περιοχή των μικρασιατικών παραλίων και ενδοχώρας, τους τόπους δηλαδή που αποτέλεσαν αρχικά το προνομιακό πεδίο άσκησης των δραστηριοτήτων τους, καθώς και πηγή πλουτισμού, ενώνοντάς τους με τα πέρατα του κόσμου. Εξίσου ενδιαφέρουσα όμως αποδείχθηκε και η μελέτη της γενεαλογίας, ιδίως των Λεβαντίνων, αλλά και ορισμένων Ελλήνων και Αρμενίων. Σε κάποιες περιπτώσεις δε, είμαστε σε θέση να την ανιχνεύσουμε αιώνες πίσω, και να διαπιστώσουμε τόσο τους δεσμούς ανάμεσα στις οικογένειες της πόλης, όσο και την ιστορική διαδρομή τους, από μακρινά μέρη της Δύσης έως τη Σμύρνη και ακόμα ανατολικότερα. Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα πρόσωπα που μπορεί να κινούνταν στο περιθώριο, είχαν όμως έναν ρόλο να επιτελέσουν. Κάποια από αυτά άφησαν έντονο το στίγμα τους στην πόλη, ενώ παράλληλα, μας βοήθησαν να αποκτήσουμε μία πληρέστερη εικόνα για την κοινωνία της Σμύρνης μέχρι το 1922.

Η δημοσίευση της πολυετούς έρευνάς μας για την Προκουμαία της Σμύρνης έρχεται να προτείνει μία νέα ιστορική, και συγχρόνως συναρπαστική, ελπίζουμε, αφήγηση για τη θρυλική βιτρίνα της πόλης, που ήταν παράλληλα και η καρδιά της. Ωστόσο, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι αφήνει ακόμα αρκετά ερωτήματα αναπάντητα. Άλλωστε είχαμε συνειδητά επιλέξει κατά την έρευνά μας να βασιστούμε μόνο σε στοιχεία και μαρτυρίες που μπορούσαν να διασταυρωθούν, ή έστω σε ισχυρές ενδείξεις, αποφεύγοντας τις αβάσιμες εικασίες ή τη χρήση υποθέσεων εργασίας. Παρά την προσπάθειά μας, παραμένουν λοιπόν αρκετά κενά που αφορούν την ταυτότητα μεγάλου αριθμού κατοικιών, αλλά και τον εντοπισμό επιχειρήσεων (καφενεία, καταστήματα κ.ο.κ.) που σύμφωνα με τις πηγές βρίσκονταν εδώ. Όπως όμως συνέβη με τις δεκάδες πληροφορίες που καταφέραμε να συλλέξουμε και οι οποίες εμπλούτισαν τις γνώσεις μας, είμαστε αισιόδοξοι ότι η παρούσα έκδοση θα καταστεί αφορμή και κίνητρο για όλους όσους κατέχουν ένα μικρό, έστω, αλλά άγνωστο κομματάκι της ιστορίας του Και της Σμύρνης, να το μοιραστούν, προκειμένου να συμπληρώσει τη «μεγάλη εικόνα» και να γίνει κτήμα όλων. Η Προκουμαία της Σμύρνης έχει ακόμα πολλές ιστορίες να μας διηγηθεί.

Βιογραφικά Συγγραφέων

Ο Γιώργος Πουλημένος γεννήθηκε το 1959 στην Αθήνα και κατάγεται, από την πλευρά της μητέρας του, από την Κάτω Παναγιά (σημερινό Çiftlik) Ερυθραίας, απέναντι από τη Χίο. Έχει σπουδάσει χημικός μηχανικός στη Γερμανία, αλλά επέλεξε το επάγγελμα του αναλυτή/προγραμματιστή λογισμικού. Στα ενδιαφέροντά του περιλαμβάνονται οι Η/Υ και η ιστορία της Σμύρνης και των περιχώρων της, με έμφαση σε παλιούς χάρτες και εμπορικούς οδηγούς. Έχει δημοσιεύσει το βιβλίο *A Lexicon of Smyrneika*, ένα τρίγλωσσο λεξικό (ελληνικά, τουρκικά, αγγλικά) του σμυρναϊκού γλωσσικού ιδιώματος, μαζί με τους George Galdies και Alex Baltazzi, καθώς και τον χάρτη *Σμύρνη – İzmir, Ιστορικός Χάρτης*, όπου αποτυπώνονται τα μνημεία της παλιάς Σμύρνης πάνω στον σύγχρονο πολεοδομικό ιστό της Ιζμίρ. Έχει επίσης συμμετάσχει ως ομιλητής στο 1ο Συμπόσιο των Λεβαντίνων στη Σμύρνη το 2010 με θέμα «Μία άγνωστη πτυχή της ελληνικής αντίστασης κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με επίκεντρο τη Χίο και τη Σμύρνη», στις εκδηλώσεις του Ελληνικού Κέντρου του Λονδίνου για τη Σμύρνη το 2013 με θέμα το «Λεξικό των Σμυρναϊκών», και στο 2ο Συμπόσιο των Λεβαντίνων το 2014 με θέμα «Την ψηφιακή αποκατάσταση της Προκουμαίας της Σμύρνης», που αποτελεί μέρος του παρόντος έργου.

Ο Αχιλλέας Χατζηκωνσταντίνου γεννήθηκε το 1972 στην Αθήνα από γονείς με καταγωγή από τη Μικρά Ασία και την Άνδρο. Με σπουδές στη Γεωλογία (Αθήνα) και τα Γεωγραφικά Πληροφοριακά Συστήματα (Λονδίνο), ερευνά για πάνω από μία δεκαετία την ιστορία και τοπογραφία της Σμύρνης των νεότερων χρόνων, ταξιδεύοντας παράλληλα στην Τουρκία και στον χώρο της Μέσης Ανατολής. Συμμετέχει με την ιδιότητα του Trustee στο Levantine Heritage Foundation (www.levantineheritage.com), αποστολή του οποίου είναι η προώθηση της μελέτης, διατήρησης και εκπαίδευσης σε θέματα που αφορούν στην κληρονομιά, τις τέχνες και τον πολιτισμό των κοινοτήτων των Λεβαντίνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από τον 17ο έως τον 20ό αιώνα. Το 2010 στο Α΄ Συμπόσιο των Λεβαντίνων στη Σμύρνη παρουσίασε την εργασία “The Image of the Levantines as Portrayed in the late 19th Century Travel Literature”. Μιλάει αγγλικά, γερμανικά και σε επίπεδο στοιχειώδους κατανόησης τουρκικά και γαλλικά. Επίσης, είναι μέλος της Ενώσεως Σμυρναίων, δίνει διαλέξεις και συνεργάζεται σε θέματα χαρτογραφίας με το Αρχείο της Πολιτιστικής Εταιρείας ΠΑΝΟΡΑΜΑ (www.apan.gr).

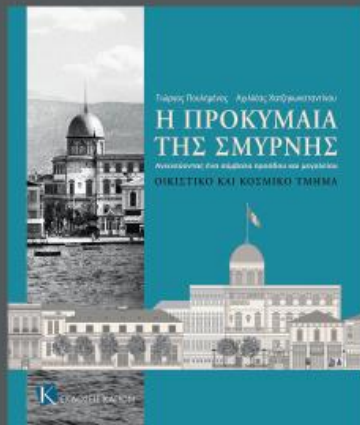
Αγαπητοί φίλοι,

Μόλις είδα τα δυο βιβλία. Τα χάιδεψα με τη ματιά μου, πριν απλώσω το χέρι. Δεν έχω λόγια να περιγράψω τη χαρά που νοιώθω ξεφυλλίζοντας αυτό το υποδειγματικό από κάθε άποψη έργο. Πρόκειται για μνημειώδη ερευνητική και καταγραφική εργασία, στην οποία τα εξαντλητικά τεκμηριωμένα ψηφιακά σχέδια του Γ. Πουλημένου δίνουν ένα πρωτοφανές ιστορικό κι αρχιτεκτονικό βάθος. Τα κείμενα, το σπάνιο και σε πολλές περιπτώσεις ανέκδοτο εικονογραφικό υλικό και ο σχολιασμός του, οι χάρτες και οι κατόψεις, οι κάθε λογής μαρτυρίες, η επιστημονική προσέγγιση σε συνδυασμό με την προγονική σχέση των συγγραφέων με την πόλη, τη συγκίνηση και το ερευνητικό πάθος, καθώς και η άρτια εκδοτική εργασία, ανάστησαν τη μεγαλύτερη λιμανούπολη της Ανατολικής Μεσογείου, την πόλη για την οποία έγραψε ο Σεφέρης το 1950 (όταν την επισκέφθηκε για πρώτη φορά μετά την Καταστροφή): «Η Σμύρνη έχει χάσει τον ίσκιό της, όπως τα φαντάσματα». Ο χαμένος της ίσκιος, ο παλμός, η ζωτικότητα, τα κάθε λογής μπερεκέτια και τα πολιτιστικά της πλούτη, ο κοσμοπολιτισμός της και η ίδια η ψυχή της σπαρτάρανε σε αυτό το έργο.

Ευτυχής και ευγνώμων, Μαριάννα Κορομηλά

Το κτίριο της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος στη Σμύρνη.
Την περίοδο της Ελληνικής Διοίκησης (1919-1922), οι πολιτικές ανατροπές στην Αθήνα είχαν άμεσο αντίκτυπο και στη Σμύρνη. Εδώ: η εκ των υστέρων επιζωγράφιση της σημαίας καλύπτει την αρχική, που ήταν η ναυτική με τις οριζόντιες ρίγες («βενιζελική»), αντικαθιστώντας την με εκείνη της ξηράς, η οποία είχε και τον βασιλικό θυρεό (1920). Το μεγαλοπρεπές οικοδόμημα της Προκυμαίας, που αντικρίζει το λιμάνι αλλά, για λόγους ασφαλείας και προστασίας από τις καιρικές συνθήκες, έχει στο πλάι την κεντρική του είσοδο, είναι ένα από τα 14 παλαιά οικοδομήματα που έχουν διασωθεί μέχρι σήμερα στο εντελώς αλλοιωμένο θαλάσσιο μέτωπο της Σμύρνης. Έχει αφαιρεθεί μόνον ο πυργίσκος.

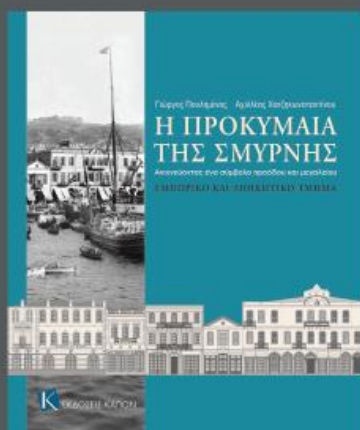

Οι Εκδόσεις Καπόν σας προσκαλούν
στην παρουσίαση του βιβλίου των
Γιώργου Πουλημένου και Αχιλλέα Χατζηκωνσταντίνου

Η ΠΡΟΚΥΜΑΙΑ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

Ανακινώντας ένα σύμβολο προόδου και μεγαλείου

στο Αμφιθέατρο Cotsen Hall
της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών,
τη Δευτέρα 3 Δεκεμβρίου 2018 στις 19:00

ΟΜΙΛΗΤΕΣ

Κώστας Μ. Σταματόπουλος, Ιστορικός - Συγγραφέας

Μαριάννα Κορομηλά, Ιστορικός

Ανδρέας Γιακουμακάτος, Καθηγητής Ιστορίας,
Κριτικής Ανάλυσης και Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής,
Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών

Γιάννης Μετζικώφ, Σκηνογράφος - Ενδυματολόγος

και οι Συγγραφείς

Την εκδήλωση θα συντονίσει

ο Τάσος Τέλλογλου, Δημοσιογράφος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΠΟΝ

Πλουτάρχου 22, Αθήνα 106 76, τηλ. 210 7241 442
e-mail: info@kaponeditions.gr www.kaponeditions.gr

Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών
Αναπήρων Πολέμου 9, Αθήνα 106 76